

»POJOČA CERKEV V SAMOTI«:¹ KARTUZIJANI IN NJIHOVA GLASBA

KATARINA ŠTER

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana

Izvleček: Kartuzijanski red se v svoji dolgi zgodovini odlikuje po dejstvu, da ni nikoli doživel večje reforme in da je kljub dopolnitvam ves čas ostajal zvest načelom Consuetudines (Običajev) priorja Guiga. Članek na kratko oriše zgodovino reda in nekatere značilnosti kartuzijske liturgije, ustavi pa se tudi ob vlogi in pomenu gregorijanskega koral, ki je vse do danes ostal njihova liturgična glasba.

Ključne besede: kartuzijani, liturgija, gregorijanski koral.

Abstract: In all its long history, the Carthusian Order has never been reformed and has always remained true to the principles of the Consuetudines (Customs), written by the Order's fifth prior, Guigo. The article discusses the history of the Order and some characteristics of the Carthusian liturgy to discover, finally, the role and meaning of its liturgical music – which has remained Gregorian chant up to the present day.

Keywords: Carthusians, liturgy, plainchant.

Red kartuzijanov že devet stoletij živi in deluje v velikem delu krščanskega sveta, čeprav se zdi od aktualnega dogajanja povsem odmaknjen.² Življenje kartuzijanov zaznamuje popolna predanost kontemplaciji v tišini, molitvi, uboštvu in spokornosti.³ Ustanovitelj Bruno iz Kölna oz. sv. Bruno (ok. 1032–1101), kanonik in profesor katedralne šole v Reimsu, sodobnik reforme papeža Gregorja VII. ter eden od nosilcev gibanja *pro vita evangelica et apostolica*, je leta 1084 s šestimi tovariši uresničil dolgoletno željo, da bi zapustil »minljivo senco sveta, začel iskati večno bogastvo in sprejel redovno obleko«.⁴ V samotni dolini Chartreuse blizu Grenobla (po kateri je red dobil ime) je skupinica puščavniške ideale združila z ideali monastičnega življenja, kar ji je omogočilo preživetje

¹ Navedek po: Kartuzijani, *To je rod tistih, ki iščejo Boga*, Redovne skupnosti na Slovenskem, ur. Amalija Kuri, Ljubljana, Salve, 1996, str. 22.

² Kratak in zanimiv pregled zgodovine kartuzijskega reda v: Jože Mlinarič, *Kartuziji Žiže in Jurklošter*, Maribor, Obzorja, 1991, str. 7–23.

³ *Duhovnost*, <http://www.kartuzija-pleterje.si> (16. julij 2007). Uradna spletna stran pleterjske kartuzije je v veliki meri prirejena po uradni spletni strani kartuzijskega reda <http://www.chartreux.org> (16. julij 2007).

⁴ André Ravier D. J., *Sveti Bruno*, Pleterje, Kartuzija Pleterje, 1968, str. 55; gl. tudi *Letter of St. Bruno to Raoul le Verd*, <http://www.chartreux.org> (16. julij 2007).

v neprijaznih krajih.⁵ Zgodnji kartuzijani niso predstavljali kritike benediktinskega monasticizma in so bili tesno povezani tako s Clunyjem kot s cistercijanskim redom. Poskušali so obnoviti to, kar so pojmovali kot temeljne prvine izvirnega benediktinskega ideala: popolno pokorščino in predanost, kombinacijo eremitizma in revščine z urejenim monastičnim življenjem. Zaradi strogosti pa njihov način življenja ni bil tako privlačen in ni predstavljal konkurence drugim redovom.⁶

Decembra 1086 je grenobelski škof Hugo uradno odobril podaritev zemljišča Chartreuse kartuzijanom. Že nekaj let kasneje (1089 ali 1090) pa je papež Urban II. poklical Bruna, svojega nekdanjega profesorja iz Reimsa, v Rim, da bi mu pomagal pri vodstvu Cerkve. Po Brunovem odhodu so se njegovi tovariši v veliki zmedi razšli. Čez nekaj časa so se ponovno zbrali v Chartreuse, kjer jim je Bruno za priorja določil Landuina. Sam Bruno ni dolgo ostal v Rimu. Odklonil je škofijo Reggio v Kalabriji, kjer so ga na papeževo posebno željo izvolili za škofa, in si prizadeval za vrnitev v Chartreuse. Papež je pristal le na to, da se Bruno umakne v manj oddaljeno Kalabrijo, kjer je ustanovil drugo »kartuzijo«: Santa Maria della Torre; tam je umrl 6. oktobra 1101.⁷

Bruno svojim tovarišem ni zapustil nikakršnih pisanih vodil ali pravil. Redovno življenje je potekalo po ustnem izročilu in ustaljenih navadah. Grenobelski škof Hugo in več novih puščavniških naselbin je Guiga (ok. 1083–1137),⁸ petega priorja Chartreuse, prosilo za pisani zakonik puščavniškega življenja po Brunovem zgledu. Guigo je tako ok. leta 1127 ali 1128 napisal *Consuetudines domus Cartusiae* (*Običaje kartuzijanske hiše* oz. *Običaje*), v katerih je uzakonil tisto, kar so delali v Chartreuse.⁹ Tako je bil sv. Bruno ustanovitelj, škof sv. Hugo organizator in Guigo zakonodajalec kartuzijskega reda.¹⁰

Do dejanske ustanovitve reda je prišlo leta 1140, ko so uvedli generalni kapitelj kot osrednjo oblast v redu in opolnomočja priorjev posameznih samostanov prenesli na priorja Velike kartuzije (fr. Grande Chartreuse), ki je s tem postal generalni prior. Red je leta 1176 potrdil papež Aleksander III. in vse redovne hiše ter njihove člane sprejel pod svojo zaščito. Edinost reda in enotnost redovne observance naj bi zagotovila tudi izvzetost iz jurisdikcije krajevnih škofov. Na generalnem kapitlju, na katerega so bili dolžni prihajati vsi priorji in vizitatorji, je šest volivcev redno izbralo zbor osmih definatorjev, najvišjo upravno oblast, ki je skupaj z generalnim priorjem sprejemala za vse samostane obvezne

⁵ »[...] ravnotežje med samoto in skupnim življenjem je omogočalo, da je naš red mogel ohraniti ideal samotarskega življenja skozi stoletja«. *Skupnost* na <http://www.kartuzija-pleterje.si> (16. julij 2007).

⁶ Brenda M. Bolton, Carthusian Order, *Grove Art Online*, Oxford University Press, <http://www.groveart.com.nukweb.nuk.uni-lj.si> (16. julij 2007).

⁷ Metod Benedik, Zgodovinski oris kartuzijskega reda, *Benediktinci, kartuzijani, cistercijani*, Redovništvo na Slovenskem 1, ur. France M. Dolinar, Ljubljana, Kartuzija Pleterje in Cisterca Stična, 1984, str. 87–106: 93–94.

⁸ Najdemo ga tudi pod imeni Guigo I. ali Guigo iz Kastela (Guigues du Chastel, Guigo de Castro). Prim. Raymond Webster, Guigues du Chastel (Guigo de Castro), *Catholic encyclopedia*, <http://www.newadvent.org/cathen/> (16. julij 2007). Prim. tudi James Hogg, Guigo von Kastel, Kartäuser, *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, <http://www.bautz.de/bbkl> (13. julij 2007).

⁹ V nadaljevanju uporabljam samo izraz *Consuetudines*.

¹⁰ M. Benedik, nav. delo, str. 94.

sklepe. Prav tako je definatorij redno določal vizitatorje, ki so vsaki dve leti obiskali samostane.¹¹ Na generalnem kapitlju se priorji kartuzij še danes sestajajo vsaki dve leti. Generalni prior ima izvršno, generalni kapitelj pa zakonodajno oblast. Tudi skupnosti v posameznih hišah si same izvolijo priorja.¹²

Kartuzijanski red je – glede na svojo izrazito kontemplativno usmerjenost – rasel razmeroma hitro. Leta 1150 je štel 15 naselbin, leta 1200 je bilo 37 kartuzij, med njimi dva ženska samostana, leta 1300 je bilo vseh redovnih hiš 65. V 12. in 13. stoletju se je kartuzijanski red še vedno širil pretežno po francoskem ozemlju, z ustanovama Žiče (ok. 1160) kot devetnajsto in Jurklošter (ok. 1170) kot štiriindvajseto v vrsti kartuzij pa se je razmahnil daleč proti vzhodu. Kartuzija v Žičah je bila obenem tudi prva redovna naselbina v Srednji Evropi ter v vseh nemških in slovanskih deželah.¹³

Red se je zlasti razmahnil v 14. in 15. stoletju z razcvetom mistike – samo v prvi polovici 14. stoletja je nastalo 54 novih redovnih hiš, k čemur je zlasti pripomoglo širjenje reda na nemških tleh. Vseh kartuzij Velika kartuzija sama ni mogla več nadzirati in vizitirati, zato je redovne postojanke razdelila v province. Območje le-teh se je večkrat spreminjalo; slovenske kartuzije so tako sprva pripadale lombardski, po letu 1355 pa zgornjenemški provinci (Germania superior).¹⁴ Kartuzijanski red je najprej nadvse prizadela zahodna shizma (1378–1417), v kateri je prišlo do razcepa v redu, kasneje pa protiredovniško usmerjena reformacija; v tem obdobju je propadlo okoli 40 redovnih hiš. Slovenske kartuzije so takrat trpele tudi zaradi turških vpadov.¹⁵

V 17. stoletju se je kartuzijanski red zlasti na Francoskem spet okreplil; nastalo je kar 12 novih kartuzij. Vendar je španska zakonodaja od leta 1784 vse redovne hiše na španskem ozemlju ločila od Velike kartuzije. Razsvetljeni habsburški cesar Jožef II. je leta 1782 razpustil 24 kartuzij, med njimi tudi Žiče in Bistvo. Pred francosko revolucijo je ostalo še 126 redovnih hiš – od tega 65 v Franciji –, ki so jih razpustili skupaj z drugimi samostani leta 1792. Drugod so propadale v napoleonskih vojnah in s sekularizacijo. Kartuzijanski red je ponovno zaživel v 19. stoletju in v tej obliki svoje redovno življenje večinoma nadaljuje še danes.¹⁶ Čeprav so posamezniki pogosto odstopali od redovnih načel in pravil, se je red v zgodovini pri poglobitnih stvareh vedno držal prvotnih načel gibanja *pro vita evangelica et apostolica*, iz katerega je izšel, ter ohranjal zvestobo Guigovim *Consuetudines*. Prav to je imel v mislih papež Inocenc XI. (1676–1689), ko je izjavil: »Cartusia nunquam reformata, quia nunquam deformata«.¹⁷

Da Kartuzija nikoli ni bila *deformata* in posledično tudi ne *reformata*, je predvsem zasluga kartuzijanskega »zakonodajalca« Guiga, ki je v že omenjene *Consuetudines* vnesel duhovno dediščino sv. Bruna ter se oprl še na redovna pravila sv. Benedikta, misli sv.

¹¹ J. Mlinarič, nav. delo, 1991, str. 9.

¹² *Struktura kartuzijanskega reda*, <http://www.kartuzija-pleterje.si> (16. julij 2007) in *Carthusian monks and nuns: Who are they, The Order Today*, <http://www.chartreux.org> (16. julij 2007).

¹³ M. Benedik, nav. delo, str. 95.

¹⁴ Pregled razdelitve na province ima J. Mlinarič, nav. delo, 1991, str. 10 in 13–15.

¹⁵ M. Benedik, nav. delo, str. 98, 102.

¹⁶ M. Benedik, nav. delo, str. 95–96.

¹⁷ M. Benedik, nav. delo, str. 104.

Hieronima, Janeza Kasijana in druge spise.¹⁸ Čeprav *Consuetudines* niso bile pravila v pravem pomenu besede, so vendar predstavljale prvi zakonodajni dokument reda in ostale temelj vsake nadaljnje kartuzijske zakonodaje. V 80 poglavjih je Guigo razložil mnogo praktičnih podrobnosti in prav zaradi svoje jasnosti, prav tako pa tudi občutljivosti za duha in črko pokorščine, so *Consuetudines* pripomogle k uspehu – če ne že kar obstoju – kartuzijanskega reda. Guigo je uredil razmerje med menihi (patri) in brati laiki. V prvih 41 poglavjih je spregovoril o menihih, v sledečih 38 pa o laičnih bratih – konverzijah (*conversi*). Brez slednjih se kartuzijanska vizija ne bi mogla uresničiti, saj so opravljali posebne naloge, s katerimi so omogočali preživetje skupine v najtrših razmerah in varovali menihe pred vsemi posvetnimi skrbmi, obenem pa so bili z njimi tesno duhovno povezani. Konverzi, ki so živeli v posebni zgradbi (spodnja hiša oz. spodnji dom), so imeli tako kot menihi ločene celice in so se prav tako zaobljubili. Odnosi med obema hišama so bili strogo urejeni. Vsako drugo nedeljo so se konverzi udeležili skupnega bogoslužja v zgornji hiši, medtem ko je prior vsak peti teden preživel v spodnji hiši. V zadnjem poglavju je Guigo zaključil *Consuetudines* s slavospevom življenju v samoti in tišini. Tu je opisal edinstveni kontemplativni počitek (*quies*) kartuzijana, ki se mu v samoti celice ob študiju *Svetega pisma* razodevajo največje in najgloblje skrivnosti (*Consuetudines*, 80).¹⁹

Struktura kartuzijanskega reda se vse od prvih zapisanih Guigovih *Consuetudines* (v veliki meri prav zaradi jasnih smernic v njih) ni veliko spremenila. Nanje so se vedno sklicevala tudi kasnejša *Statuta*.²⁰ *Consuetudines* je leta 1133 in 1137 potrdil papež Inocenc II., na generalnem kapitlju leta 1140 pa jih je sprejelo vseh pet prisotnih kartuzij. Prior Antelm (1139–1151) jih je dopolnil z nekaterimi liturgičnimi podrobnostmi. Dobrih sto let kasneje (1258 ali 1259) je Riffier (1257–1267) zbral vso tedanjo zakonodajo in jo združil s *Consuetudines*, tako da je nastal nov korpus redovnih pravil, znan kot *Statuta antiqua* (1271). S sklepi generalnih kapitljev v letih 1259–1367 so nastajala *Statuta nova* (1368), v nadaljnjem obdobju pa so generalni kapitlji obe zbirki *Statuta* še dopolnjevali in tako je nastala *Tertia compilatio statutorum* (1509). Celotno zbirko, *Consuetudines et statuta*, ki so jo dotlej vedno ročno prepisovali, je generalni prior Dupuy prvič dal natisniti leta 1510 v Baslu. Po tridentinskem koncilu je bilo treba pravila urediti na novo. Ta redakcija, v kateri so bile združene vse tri zbirke, je izšla leta 1582 v Parizu kot *Nova collectio statutorum*; z malenkostnimi popravki jo je leta 1688 potrdil papež Inocenc XI. V novejšem času so bili kartuzijanski statuti na temelju Zakonika cerkvenega prava potrjeni leta 1924, po drugem vatikanskem cerkvenem zboru pa je generalni kapitelj leta 1971 potrdil *Statuta renovata*, *Obnovljena pravila*, razdeljena v dve knjigi.²¹ Da bi se ujemala

¹⁸ Mary Berry, Carthusian monks, *Grove Music Online*, <http://www.grovemusic.com.nukweb.nuk.uni-lj.si> (16. julij 2007).

¹⁹ B. M. Bolton, nav. spletna stran. Prim. tudi *Pravila*, <http://www.kartuzija-pleterje.si> (16. julij 2007).

²⁰ *Pravila*, nav. spletna stran, in *Carthusian Monks and Carthusian Nuns*, nav. spletna stran.

²¹ M. Benedik, nav. delo, str. 94–95. *Pravila*, nav. spletna stran, in *Carthusian Monks and Carthusian Nuns*, nav. spletna stran. V tipkopisu sta izšla dva latinsko-slovenska zvezka: *Obnovljena pravila kartuzijanskega reda*, 1.–4. knjiga, Odobrena od generalnega kapitlja leta 1971, Pleterje, Kartuzija Pleterje, 1980 ter *Obnovljena pravila kartuzijanskega reda*, 5.–8. knjiga, Odobrena od generalnega kapitlja leta 1975, Pleterje, Kartuzija Pleterje, 1982.

z Zakonikom cerkvenega prava, so bila ta pravila pod generalnim priorjem Andrejem leta 1989 ponovno revidirana.²²

Kakor je razvidno že iz *Obnovljenih pravil*, jedro kartuzijanske skupnosti predstavlja liturgija: »najbolj nas druži v skupnost vsakdanja sveta liturgija.«²³ V njej ima glasba posebno mesto, zato je tudi za življenje kartuzijanov velikega pomena. Morda je izpostavljena še toliko bolj, ker je kartuzijanski red strogo kontemplativen in zapoveduje tišino. Kartuzijan naj ne bi izgovoril nobene besede brez potrebe.²⁴ Največ besed tako izgovori pri liturgičnem obredju, veliko pa jih je celo pétih. Lahko rečemo, da se glasbeno življenje kartuzijana odvija predvsem v povezavi z liturgijo.

Kako se je razvijala kartuzijanska liturgija, s katero je bila povezana glasba, in kakšna je bila? V skladu z organiziranjem (zlasti latinskega) meništva je nastajala tudi meniška (monastična) liturgija, ki se je glede na svojsko obliko in poudarke razlikovala od katedralne (kanonične). Slednja je bila usmerjena bolj pastoralno, medtem ko sta bili prevladujoči prvini monastične liturgije adoracija in meditacija. Monastičnemu molitvenemu bogoslužju je dalo zunanjo obliko *Pravilo* sv. Benedikta. V primeru sv. Bruna gre za vprašanje, ali je hotel ustanoviti meniški samostan ali pa je bil le vodja neke skupine puščavnikov brez občestvenih vezi. Verjetno je s prvimi tovariši še molil kanonično opravilo (saj so prihajali iz katedralnih cerkva). V Guigovem času naj bi bil razvoj iz kanonične v monastično liturgijo v veliki meri že končan;²⁵ liturgični predpisi pa so bili najbrž določeni šele pod njegovim predhodnikom, priorjem Janezom iz Toskane (1101–1109).²⁶

Prve kartuzijanske liturgične knjige so se najbrž naslonile na prakso verskih ustanov v večjih središčih, povezanih s sv. Brunom in njegovimi tovariši, kot so bila Cluny, Reims, St-Ruf, Sèche-Fontaine, Vienne, Grenoble in Lyon.²⁷ Vplive različnih središč so raziskovalci poskušali najti tudi v glasbenih liturgičnih virih. Kartuzijanski nizi gradualov in aleluj za binkoštni čas se v veliki meri ujemajo s tistimi iz Grenobla.²⁸ Antifonar je

²² Zadnja različica pravil kartuzijanskega reda (1989) je v slovenskem jeziku dostopna na spletni strani *Pravila*, nav. spletna stran, in *Carthusian Monks and Carthusian Nuns*, nav. spletna stran. Najnovejša *Pravila* imajo drugačno razporeditev knjig in poglavij kot *Obnovljena pravila*, vsebinsko od njih ponekod odstopajo zelo malo (npr. v poglavjih o liturgičnem petju), v nekaterih poglavjih pa so razlike večje.

²³ *Obnovljena pravila*, 1.–4. knjiga: 3. knjiga, 25. poglavje, 1. odstavek (3.25.1), str. 97–98.

²⁴ *Pravila* (1.4), nav. spletna stran.

²⁵ Jean Marie Hollenstein, Kartuzijanska duhovnost, *Benediktinci, kartuzijani, cistercijani*, Redovništvo na Slovenskem 1, ur. France M. Dolinar, Ljubljana, Kartuzija Pleterje in Cisterca Stična, 1984, str. 107–123: 110–111.

²⁶ J. Hogg, nav. delo.

²⁷ John A. Emerson, Plainchant: 7. Chant in the religious orders, *Grove Music Online*, <http://www.grovemusic.com.nukweb.nuk.uni-lj.si> (16. julij 2007). Emerson v svojem članku tudi izrecno zavrača »kategorično trditev«, da je bil »predominantni in ekskluzivni vpliv v formaciji kartuzijanske liturgije obredje nadškofijske stolice v Lyonu«, ki jo je zasledil v *New Catholic Encyclopedia* 3, New York, 1967, str. 167. Prim. tudi M. Berry, nav. spletna stran. Glasbeno prakso kartuzijanov je s Clunijem in Lyonom povezal tudi Hüsch. Prim. Heinrich Hüsch, Kartäuser, *Die Musik in Geschichte und Gegenwart* 7, Kassel [...], Bärenreiter, 1958, stolp. 706–714: 709–710.

²⁸ Vzporednice med kartuzijanskimi gradualni ter alelujami za binkoštni čas z liturgijo Grenobla je našel Lambres (1970). Navedeno po: J. A. Emerson, nav. spletna stran. Tudi Berryjeva meni, da je gradual soroden grenobelskemu ali lyonskemu. M. Berry, nav. spletna stran.

soroden antifonarjem iz Clunyja, Vienna in Lyona (najbrž zaradi posredovanja Grenobla in St-Rufa).²⁹ Na oblikovanje kartuzijanskega oficija pa je imela velik vpliv tudi kanonična liturgija Grandmonta.³⁰

Liturgija, ki se je uveljavila pri kartuzijanih, je tako vsebovala monastične in kanonične prvine, oblikovala pa se je predvsem pod vplivom verskih središč jugovzhodne Francije. Kako veliko vlogo je v njej igrala glasba in kakšna je bila? V nasprotju z živahno glasbeno dejavnostjo drugih redovnih skupnosti Rimskokatoliške cerkve so kartuzijani vedno gojili izključno in samo koralno petje.³¹ V njem vidijo celo »lastni izraz svojega bogoslužja«. ³² Koral je bil in ostal eden glavnih temeljev kartuzijanske liturgije, ki na poseben način osmišlja življenje menihov. Razlog za to pa najbrž ni samo stroga tradicija, ki se je v različnih reformah le malo preoblikovala.³³ Drzno bi bilo sicer trditi, da se skozi stoletja glasba kartuzijanov ni prav nič spreminjala; kljub odmaknjenosti od sveta je menihe nedvomno zaznamoval tudi čas, v katerem so živeli. Pogosto navajanega dejstva, da kartuzijanski red ni bil nikoli reformiran, ni mogoče kar tako preprosto prenesti na njegovo petje.³⁴

Iz formativnega obdobja štiridesetih let med ustanovitvijo reda in Guigovimi *Consuetudines* ni bilo identificiranih glasbenih rokopisov, zato z glasbenozgodovinskega vidika o tem vemo zelo malo. Temeljni vprašanji, na kateri so se osredotočali raziskovalci zgodnjega kartuzijanskega koral, sta bili izvor le-tega in značaj prvobitne kartuzijanske liturgije.³⁵ Koralno petje je najbrž imelo pomembno vlogo že v življenju prvih kartuzijanov.³⁶ Izvirni kartuzijanski brevir in antifonar sta z 9 lekcijami in 9 responzoriji za matutin sledila rimskemu (sekularnemu oz. kanoničnemu) obredju; do Guigovega časa pa je kartuzijanski oficij postal »monasticiran« – z normativnimi 12 antifonami, 12 lekcijami in 12 responzoriji.³⁷ Prototip kartuzijanskega antifonarja naj bi bil kompiliran

²⁹ M. Berry, nav. spletna stran.

³⁰ Vplive liturgije Grandmonta na kartuzijansko liturgijo je dokazal Hansjakob Becker leta 1975. Navedeno po: J. A. Emerson, nav. spletna stran.

³¹ H. Hüsch, nav. delo, 1958, stolp. 708.

³² *Pravila* (52.1), nav. spletna stran.

³³ Prav odločitev kartuzijanov za konzervativno smer na področju glasbe in skupnega petja je v zadnji reformi v osemdesetih letih 20. stoletja odigrala pomembno vlogo. Hansjakob Becker, *Die Kartause: Liturgisches Erbe und konziliare Reform: Untersuchungen und Dokumente*, Analecta Cartusiana 116/5, Salzburg, Institut für Anglistik und Amerikanistik, Universität Salzburg, 1990, str. 10–19.

³⁴ Rudolf Flotzinger, *Die notierten mittelalterlichen Handschriften aus der Kartause Seiz, Srednjeveška glasba na Slovenskem in njene evropske vzporednice*, ur. Jurij Snoj, Ljubljana, ZRC SAZU, 1998, str. 51–65: 65.

³⁵ J. A. Emerson, Plainchant, nav. spletna stran.

³⁶ J. A. Emerson, Plainchant, nav. spletna stran. Nasprotno je Hüsch v člankih v *MGG*-ju leta 1958 in 1996 pisal, da prvi Brunovi učenci gregorijanskega koral niso poznali. Namesto koral naj bi imeli samo psalmodijo na enem tonu, *recto tono*. Petje koral so po Hüschovem mnenju vpeljali šele po smrti priorja Guiga, zakonodajalca reda. Prim. H. Hüsch, nav. delo, 1958, stolp. 709–710. Prim. tudi Heinrich Hüsch, Kartäuser, *Die Musik in Geschichte und Gegenwart, Sachteil* 4, 2. izdaja, Kassel [...], Bärenreiter, 1996, stolp. 1804–1810: 1805–1806.

³⁷ Te domneve je leta 1971 potrdila raziskava Hansjakoba Beckerja. Navedeno po: J. A. Emerson, nav. spletna stran.

že med Landuinovim priorstvom (1090–1100), ne poznamo pa niti avtorja te redakcije niti časa njenega nastanka.³⁸

Pred letom 1132 je bil sestavljen tudi prolog kartuzijanskemu atifonarju, *Institutio-nis heremitice gravitas*, ki se običajno pripisuje Guigu, čeprav veliko avtorjev tej hipotezi nasprotuje. Prolog je zelo kratek in nespecifičen, vendar se od Bernardovega *Prologu-sa* cistercijanskemu antifonarju razlikuje v tem, da razlaga temeljna izhodišča posebne kartuzijanske reforme koral, ki je obstoječe bogoslužne knjige prilagodila posebni eremitsko-monastični rabi kartuzijanov. »Ker resnost eremitskega življenja ne dovoljuje veliko časa za študij koral«, so kompilatorji najprej skrčili in poenotili celoten repertoar. Ta poenostavitev je puščavnikom pomagala pri pomnjenju pravil in koralnih melodij.³⁹ Odstranili so besedila, ki niso bila avtentično biblična (npr. apokrifna besedila, tekste na podlagi svetniških legend, besedila osebnega pesniškega navdiha).⁴⁰ Edino besede *Sve-tega pisma* so se zdele vredne, da bi bile péte; besedila dvomljive avtentičnosti – ki so bila, kar zadeva koral, pravzaprav vsa nebiblična besedila – naj bi močno zamejili ali celo prepovedali.⁴¹ O bibliciranju besedil antifon in responzorijev ter o zavračanju spevov z nebibličnimi besedili poroča benediktinec Radulphus de Rivo (um. 1403): »Cartusienses autem nec antiphonas nec responsoria admittunt nisi sumpta de sacra scriptura«.⁴² Kljub temu so kartuzijani izjemoma ohranili introite *Gaudeamus* ter niz obsežnih adventnih antifon *Magnificata*, ki se začenjajo z vzklikom »O« (t. i. »O antifone«).⁴³ Melodije so v tej reformi največkrat ostale nedotaknjene, čeprav so bili iz določenih responzorijev matutina odstranjeni daljši melizmi in nevme, ki so zahtevale specializirano izvajanje (npr. kvilizma).⁴⁴

Od generalnega kapitlja leta 1142 imajo kartuzijani enoten oficij in od leta 1222 dnevno obhajajo konventno mašo; kljub lokalnim različicam so imele kartuzijanske redovne postojanke bolj ali manj isto liturgijo (in s tem tudi glasbo). Pred tem časom je imela vsaka kartuzija svoj lastni oficij, konventno mašo pa so ponavadi obhajali le na nedelje in praznike. V liturgičnih knjigah reda je péti oficij označen kot *officium cum cantu vel cum nota*, govorjeni pa *officium sine cantu vel sine nota*. *Ordinarium missae* ima za razliko od *Editio Vaticana* le tri *Kyrie*, dve *Glorii*, en *Credo*, dva *Sanctusa*, dva *Benedictusa* in dva *Agnusa*. Vsi spevi so – v skladu z redovnimi predpisi – brez orgelske spremljave.⁴⁵

Kartuzijani nimajo sekvenc, izvorno tudi ne himen. Šele leta 1182 so dopustili nekatere himne; njihovo število je v 15. stoletju naraslo na okrog 25, v 16. stoletju na približno

³⁸ Tako meni Hansjakob Becker. Navedeno po: J. A. Emerson, nav. spletna stran.

³⁹ J. A. Emerson, nav. spletna stran. Da je bil glavni razlog za simplifikacijo prav potreba po poznavanju repertoarja na pamet, meni tudi Berryjeva. M. Berry, nav. spletna stran.

⁴⁰ J. A. Emerson, nav. spletna stran.

⁴¹ Ta misel je bila dolga stoletja karakteristika koral kartuzijanov (in je še danes). Prim. David Hiley, Neo-Gallican chant, *Grove Music Online*, <http://www.grovemusic.com.nukweb.nuk.unilj.si> (16. julij 2007).

⁴² Citirano po: H. Hüsch, nav. delo, 1958, stolp. 706–714: 710.

⁴³ M. Berry, nav. spletna stran.

⁴⁴ J. A. Emerson, nav. spletna stran.

⁴⁵ J. A. Emerson, nav. spletna stran.

50.⁴⁶ Raba ali izločitev b-ja pa v kartuzijanskem koralu ni bila enotna.⁴⁷ Za psalmodijo kartuzijanov je zelo značilno, da v njej nikjer ne naletimo na *tonus peregrinus*.⁴⁸ Značilno je tudi, da ima liturgija kartuzijanskega reda zelo malo lastnih praznikov.⁴⁹

V samem glasbenem delovanju kartuzijanov sicer lahko zasledimo več različnih dejavnosti. Na prvem mestu je praktično udejstvovanje v vsakdanji liturgiji – liturgično petje. O tem – ker je stik z živo prakso zaradi samotarskega življenja kartuzijanov laikom praktično nedostopen – veliko izvemo iz napotkov, ki so zapisani v *Consuetudines* in nadaljnjih *Statuta*. V preteklosti je bila pomembna izdelava glasbenoliturgičnih knjig, ki je bila del živahne prepisovalske dejavnosti kartuzijanov. Posamezni kartuzijanski avtorji (predvsem izobraženi priorji) so v zgodovini izstopali tudi kot glasbeni teoretiki in zgodovinarji, pri čemer so se ukvarjali predvsem s koralom. Slednjega so vedno znova potrjevali kot svojo liturgično glasbo, čeprav so mnogi od njih poznali tudi aktualno glasbeno življenje svojega časa. Misel o glasbi lahko zasledimo še na različnih mestih v posameznih delih kartuzijanskih avtorjev, kjer nastopa v drugih (prvenstveno neliturgičnih) kontekstih, velikokrat kot prisposoda idealnega življenja (v) skupnosti.

Merodajne smernice za liturgično koralno petje kartuzijanov se nahajajo tako v Guigovih *Consuetudines* kot njihovih naslednikih, ki so jih sprejemali generalni kapitlji (*Statuta*). V delu *Consuetudines* je Guigo opisal redovno življenje menihov v Veliki kartuziji, kar je postalo merilo za vse kartuzije. Med drugim je vključil tudi opise glasbenega udejstvovanja kartuzijanov. *Consuetudines* oz. pravila so kartuzijani sproti dopolnjevali in ohranjali, vendar lahko še danes iz *Obnovljenih pravil* razberemo Guigovo osnovno idejo o vlogi in pomenu glasbe v redovnem življenju.⁵⁰ 46. poglavje iz šeste knjige *Obnovljenih pravil kartuzijanskega reda* se ukvarja izključno z bogoslužnim petjem in ga lahko za predstavbo današnjega bralca tudi najbolje prikaže.⁵¹ Govori o petju in psalmodiranju pri kartuzijanih ter o nekaterih značilnostih spevov. Najnovejša *Pravila* poudarjajo predvsem zbranost in resnost pri petju, pozornost na besedila in razpoloženje posameznih psalmov. Petje je stvar skupnosti: ideal kartuzijanskega petja je, da bi vsi glasovi zveneli kot en sam. Pevci pri psalmodiranju ne bi smeli preveč hiteti, prav tako se tudi ne bi smeli obotavljati, temveč bi se morali med seboj poslušati in se prilagajati drug drugemu. Vodje so dolžni tiste pevce, ki se ne morejo dobro vključiti v petje, na to opozoriti in jih korigirati. Vsak pevec ima natanko določene dolžnosti in vlogo v koru. Petje menihov naj bi prihajalo iz ponižnosti srca in se odlikovalo po preprostosti izvedbe. To poglavje našteje še liturgične priložnosti, pri katerih se uporabljajo različni spevi, opredeli pa tudi, kdaj je mogoča uporaba domačega jezika.⁵²

⁴⁶ H. Hüsch, nav. delo, 1958, stolp. 710–711.

⁴⁷ J. A. Emerson, nav. spletna stran.

⁴⁸ Prim. H. Hüsch, nav. delo, 1958, stolp. 711.

⁴⁹ H. Hüsch, nav. delo, 1958, stolp. 711.

⁵⁰ *Pravila*, nav. spletna stran.

⁵¹ *Obnovljena pravila kartuzijanskega reda*, nav. delo, 2. knjiga, str. 56–62. V zadnjem času je tudi že dostopen prevod, ki je revidirana različica ali vsaj izboljššan prevod 46. poglavja *Obnovljenih pravil: Pravila*, 7. knjiga, 52. poglavje, <http://www.kartuzija-pleterje.si> (16. julij 2007).

⁵² *Pravila*, 7. knjiga, 52. poglavje, nav. spletna stran. Petje v domačem jeziku je pod pogojem, da se strinja ves konvent, dovolil generalni kapitelj leta 1971. Hj. Becker, nav. delo, str. 11.

Nekaj drobcev o kartuzijanskem petju lahko zasledimo tudi na drugih mestih v *Obnovljenih pravilih* in njihovi reviziji. Tako v Guigovi hvalnici samotarskega življenja⁵³ zasledimo misel, da »samota najbolj pospešuje uživanje ob psalmodiji« in vremo za kontemplacijo ter premišljevanje. Poglavlje, ki zapoveduje složnost med menihi, govori, naj bodo vsi skupaj »res enega srca in bodo skupaj slavili Boga«; v latinskem izvorniku se zadnje glasi »uno ore honorificent Deum« (z enimi ustnicami, enoglasno), kar sugerira misel, da vse besede, ki jih menihi bodisi izgovarjajo bodisi pojejo, gradijo duha skupnosti, čemur se bliža tudi novejša različica slovenskih pravil – »enodušno in soglasno«. ⁵⁴ V nočnem bedenju ima psalmodija posebno mesto, saj »hrani notranjo pobožnost« menihov in jih ohranja budne. ⁵⁵ Posluh za petje je tudi pogoj za vstop v red kartuzijanov. ⁵⁶

Zanimivo je, da se z rabo glasbil v kontekstu preprostosti in zavestne odpovedi glasbenemu okrasju ukvarja poglavje o uboštvu. »Draga orodja smejo uporabljati le tisti, ki jih po priorjevi sodbi potrebujejo. Glasbeni instrumenti in razne igre niso v skladu z našim poklicem. Le za vaje v petju lahko uporabljamo instrumente in tudi magnetofon. Radijski aparati pa k nam sploh ne spadajo.« ⁵⁷

Liturgično petje *Obnovljena pravila* omenjajo tudi na tistih mestih, kjer govorijo o evharističnem bogoslužju in različnih obredih, kakršen je npr. sprejem kandidata med novince. Ti obredi so opisani zelo natančno, prav tako pa tudi pevske vloge posameznikov v njih (kdo začenja posamezne speve, kako je pri tem postavljen, kako mu odgovarja zbor ...). Tako si lahko že iz napotkov kartuzijanskih pravilnikov predstavljamo mesto, ki ga ima glasba v liturgiji in s tem v življenju kartuzijanov.

Del glasbenega življenja kartuzijanov je bilo zagotovo tudi prepisovanje glasbenih rokopisov, saj je bil vsak kartuzijan potencialni pisec in vsaka celica skriptorij v malem. Skoraj vsi menihi so bili pismeni. Ker so toliko časa preživeli v pisanju, so kartuzijani trdili, da oznanjajo božjo besedo bolj z rokami kot z usti. Guigo, peti prior Velike kartuzije, je vztrajal pri posebni skrbi za knjige in nadvse cenil prepisovanje rokopisov, ki naj bi se ga po možnosti naučili vsi menihi (*Consuetudines*, 27). Delo s knjigami je bilo tako cenjeno, da se knjigovezom ni bilo treba držati zapovedi molka. ⁵⁸ Za prve menihe je clunjski opat Peter Častitljivi ok. leta 1150 dejal: »[...] neprestano molče in bero, premišljujejo in tudi delajo, predvsem prepisujejo knjige.« ⁵⁹ Že po opisovanjih Guiberta de Nogenta v letu 1114 so imeli kartuzijani v Veliki kartuziji kljub uboštvu veliko število knjig. ⁶⁰ Ogromnemu številu knjig se je v Žički kartuziji mnogo let pozneje (1487) čudil

⁵³ *Pravila*, Uvodna knjiga, 2. poglavje, nav. spletna stran.

⁵⁴ *Obnovljena pravila*, nav. delo, 1. knjiga: 1.3.4, str. 8–9. Prim. tudi *Pravila*, nav. spletna stran.

⁵⁵ *Obnovljena pravila*, nav. delo, 1.–4. knjiga: 1.3.4, str. 10–11.

⁵⁶ *Obnovljena pravila*, nav. delo, 1.–4. knjiga: 1.8.4, str. 27–28.

⁵⁷ *Obnovljena pravila*, nav. delo, 1.–4. knjiga: 3.27.10, str. 105–106.

⁵⁸ *Consuetudines*, XXVIII, 2, navedeno po: Nataša Golob, *Srednjeveški rokopisi iz Žičke kartuzije (1160–1560)*, Ljubljana, Narodna galerija, 2006, str. 31. Avtorica v svojem delu sicer obravnava le žičke rokopise, vendar se zdi, da je marsikatero dejstvo mogoče posplošiti tudi na rokopise drugih kartuzij.

⁵⁹ Pierre le Vénérable, *De miraculis*, II. knjiga, 28. poglavje, citirano po: A. Ravier D. J., nav. delo, str. 82–83.

⁶⁰ »Čeprav so siromašni, imajo vendar bogato knjižnico: človek bi dejal, da se s tem večjo vremo

Paolo Santonino: »V knjižnici vidiš nad dva tisoč knjig iz vseh ved, večinoma na pergamentu, tudi prav starih in s trsom pisanih, ne tiskanih, kakor je danes v navadi.«⁶¹

Vsak menih si je lahko v svojo celico izposodil dve knjigi za branje in dve dodatni za študij, v samoti celice pa je potekalo tudi prepisovanje.⁶² *Consuetudines* popisujejo opremo celice, prav tako pa tudi kopistove rekvizite. Za pisanje je menih potreboval pisalno ploščo, peresa, kredo, dva plovca, dva roga, en nožič (za umiritev pergamenta in prirezovanje peres), dva nožiča za strganje pergamenta, šestilo, eno šilo, vrv z utežjo (svinčnico), ravnilo, merilo za poravnavo (vrst), ploščo in svinčnik.⁶³

Med kartuzijani je tako nastalo tudi znatno število glasbenih liturgičnih knjig. Rokopisi največkrat izdajajo izredno natančno skrbnost pisarja. Za nevmatske rokopise 12. stoletja je značilno predvsem, da nimajo nobenih likvescentnih nevm.⁶⁴ Kartuzijski srednjeveški glasbeni kodeksi sodijo med najlepše in najdragocenejše rokopise reda; pogosto so bili okrašeni tudi z bogatimi in kakovostnimi inicialami.⁶⁵

V začetku 16. stoletja so se pojavile prve tiskane koralne knjige reda. Kartuzijani so imeli kasneje lastne tiskarne, v katerih so večinoma tiskali brevirje, misale in druge liturgične knjige.⁶⁶ V skladu s cerkvenimi liturgičnimi reformami, ki so zadevale glasbo, so nemalokrat »predelovali« tudi starejše glasbene kodekse.⁶⁷

Svoje knjige so kartuzijani večkrat posojali drugim samostanom in zunanjim uporabnikom, nemalokrat celo za »neomejeno dobo«, ali pa jih menjali za druga dela. Mnoge rokopise so podarili hčerinskim samostanom, ki so iz njih izšli. Na ta način so svojo kulturo in božjo besedo z delom svojih rok lahko oznanjali (po) svetu.⁶⁸

Obstajala pa je še ena, nekoliko zahtevnejša pot – nekateri kartuzijani so knjige pisali tudi sami. Od sveta odmaknjeno asketsko-kontemplativno življenje jim je za znanstveno in umetniško dejavnost dopuščalo le malo časa. Glede razširjanja svoje učenosti so bili vedno precej zadržani: »Samotar nima dolžnosti biti javni učenik.«⁶⁹ *Obnovljena pravila* jim knjige in razprave prepovedujejo tiskati brez dovoljenja generalnega kapitlja. Kljub temu so v znanosti in umetnosti kar nekajkrat izstopali – predvsem v teologiji in zgodovinopisju, v nekaj primerih tudi v poeziji in arhitekturi, slovenske kartuzije pa so v preteklosti razvijale izredno živahno literarno dejavnost.⁷⁰ Razumljivo je, da je v teku

---

trudijo, da bi nabrali večno hrano, čim manj zauživajo zemeljsko.« Navedeno po: A. Ravier D. J., nav. delo, str. 81–82.

⁶¹ Gl. Paolo Santonino, *Popotni dnevniki*, prev. Primož Simoniti, Celovec, Mohorjeva založba, 1991, str. 87.

⁶² N. Golob, nav. delo, str. 19.

⁶³ *Consuetudines*, XXVIII, 2 in VII, 9, navedeno po: N. Golob, nav. delo, str. 37. Prim. tudi Jože Mlinarič, Odnos kartuzijanov do knjige in naše slovenske kartuzije, *Knjižnica* 26/1–2 (1982), str. 23–46: 26.

⁶⁴ Prim. H. Hüschen, nav. delo, 1958, stolp. 711–712.

⁶⁵ N. Golob, nav. delo, str. 33, 45, 55.

⁶⁶ Prim. H. Hüschen, nav. delo, 1958, stolp. 711–712.

⁶⁷ N. Golob, nav. delo, str. 33.

⁶⁸ N. Golob, nav. delo, str. 20, 26.

⁶⁹ *Obnovljena pravila kartuzijskega reda*, nav. delo, (1.6.12), 1–4. knjiga, str. 20–21.

⁷⁰ Jože Mlinarič, Kartuziji Žiče in Jurklošter skozi stoletja, *Katalogi* 5, Maribor, Pokrajinski arhiv, 1991, str. 25–26, 32–33, 35–36.

stoletij iz kartuzijanskega reda izšlo le malo širše poznanih glasbenikov. Pri teh gre skoraj izključno za teoretike in zgodovinarje koral, pri nekaterih pa se misli o glasbi prepletajo z idejo poslanstva kartuzijanov v svetu.⁷¹ Značilno je, da se najpomembnejša glasbeno-teoretska dela kartuzijanov v srednjem veku posvečajo zlasti srednjeveški glasbeni teoriji (s praktičnim glasbenim življenjem kartuzijanov se ne ukvarjajo), pri novoveških pa so postopoma vse bolj poudarjene pedagoške in raziskovalne težnje. Najbrž je bila tudi potreba po tovrstnem pristopu večja, saj so pedagoško vodstvo v petju koral potrebovali samostanski novici, ki so se navajali na strogo življenje kartuzijanov. V glasbenem in liturgičnem življenju zunanjega sveta je namreč koral postajal vse bolj oddaljen in neznan.

Ob napotku iz *Pravil*, da je kartuzijanova dolžnost bolj »žalovati kot peti«, se ne moremo čuditi, da je bil slog pevske izvedbe kartuzijanov nadvse umirjen. *Statuta antiqua* so prepovedovala »spreminjanje glasu, prekipevanje glasu in podaljševanje kadenc«. Kasnejše prepovedi (*Statuta nova* XXXIV.20) so izobčile večglasno petje ter vse glasbene instrumente, celo orgle in monokord.⁷²

V 16. stoletju je Erasmus Desiderius (1466–1536), ki je imel tudi sam nekaj dobrih prijateljev med kartuzijani, v razpravi *De recta latini graecique sermonis pronuntiatione* njihovo petje psalmov navedel kot primer počasnosti: »kratek zlog kartuzijanovega petja psalma na praznik je daljši kot dolg zlog drznega jezika hitrega govorca«. ⁷³ Ni jasno, ali se prisposoba nanaša na siceršnjo počasno izvedbo psalmov pri kartuzijanih ali pa ima avtor v mislih slovesne razširjene melizmatske speve. Vsekakor se mu je zdela glasba kartuzijanov počasna. Podobe počasnosti, resnobe in (v nekaterih literarnih delih)⁷⁴ celo grozljivosti pa najbrž niso tiste, ki bi razložile, kako in zakaj se je v liturgiji kartuzijanskega reda skozi stoletja ohranjal gregorijanski koral. Prej nasprotno: v njih bi kvečjemu lahko našli razloge, ki govorijo proti koralnemu petju. Tovrstne predstave o njem kažejo predvsem na dejstvo, da je »kartuzijanski« koral novoveškemu človeku največkrat tuj in težko razumljiv.

V *Pravilih* namreč lahko zasledimo tudi popolnoma drug pogled na petje kartuzijanov.⁷⁵ Ta menihe sicer spodbujajo, naj prepevajo preprosto in resnobno, a tudi »razigrano, ne pa leno in zaspano«. Pri tem naj bi bilo psalmodiranje »zaokroženo, živahno in gibko«, obenem pa čustveno doživeto, kajti: »Najbolje bomo prepevali, če se navzamemo tistega čustvovanja, s katerim so bili psalmi in spevi napisani.« Namen

⁷¹ Osnovni pregledu kartuzijanskih glasbenih teoretikov lahko najdemo v Hüschenovih člankih v *MGG*-ju. Hüschen med za glasbo pomembne kartuzijane uvršča sv. Bruna, Guiga, Walterja Hiltona, Heinricha Egerja, Anonymusa 16, Johannes Gallicusa, Heinricha Arnoldija von Ahlfelda, dva Anonymusa iz 15. stoletja, Jacobusa Louberja, Gregorja Reischiusa, Thomasa Kressija, Anonymusa iz 17. st. in Anonymusa iz 19. stoletja ter nazadnje še Amanda Deganda, raziskovalca koral in liturgika 20. stoletja. H. Hüschen, nav. delo, 1958, stolp. 713–714.

⁷² Prim. M. Berry, nav. spletna stran.

⁷³ »[...] syllaba brevis sic pronuntiantis ut Cartusiani pronuntiant psalmos festis diebus productior est longa uolobili lingua pronuntiantis [...]«, navedeno po: George Hinge, *Linguistic Consciousness in Erasmus Desiderius' De conscribendis epistolis and De recta latini graecique sermonis pronuntiatione*, <http://www.georgehinge.com/erasm.html> (9. julij 2007).

⁷⁴ Dva značilna literarna odlomka najdemo v H. Hüschen, nav. delo, 1958, stolp. 708.

⁷⁵ *Pravila*, (7.52.1–3, 25), nav. spletna stran.

prepevanja je, da se misel ob tem, kar menihi opevajo, dviga k Bogu, medtem ko mu »ubrani glasovi radostno pojejo hvalnico«.

To je pogled od znotraj, ki je za razumevanje glasbe kartuzijanov potreben prav tako – če ne še bolj – kot pogled od zunaj. Navidezni paradoksi postanejo razumljivi, če jih gledamo v kontekstu kontemplativnega življenja kartuzijanov. »Tukaj praznujejo v razgibanem mirovanju in počivajo v umirjenem delovanju.«⁷⁶ Tako je tudi glasba koral za zanje lahko razgibano mirovanje ali umirjeni počitek.

Cilj kartuzijanov je »v tihoti in samoti najti Boga«.⁷⁷ Njihovo koralno petje na prvi pogled nima dosti skupnega ne s tišino ne s samoto: v prepevanju se tišina umika glasbi in samota skupnosti. Vendar je to za kartuzijane obenem svojevrstna meditacija, ki obenem povezuje skupnost eremitov, ter zanje še danes uteleša ravnovesje med puščavniškim in samostanskim načinom življenja.⁷⁸ Kartuzijanski koral ima odločilno vlogo pri dejstvu, da so kartuzijani bili in ostali »pojoča Cerkev v samoti« vse do današnjih dni.

---

⁷⁶ Sv. Bruno [Iz pisma Raoulu le Verdu], *Duhovnost*, <http://www.kartuzija-pleterje.si> (16. julij 2007).

⁷⁷ *Pravila*, nav. spletna stran.

⁷⁸ Pleterski prior Janez Hollenstein je v predgovoru *Malega misala kartuzijskega reda* zapisal: »Naše bogoslužje je – enako kot naše meniško življenje – prvotno zahvaljevanje in češčenje ter ima bolj meditativni kot pastoralni značaj. To prihaja do izraza v obredih, v pogostnem ponavljanju istih besedil, v trenutkih tišine, posebno pa v koralnem petju. Le-to ni samo neka duhovna in kulturna vrednota, temveč tudi način meditacije (ali »meditativna tehnika«, če hočete), ki močno, trajno pa diskretno, takorekoč nezavestno, vpliva na naše celotno kontemplativno življenje. Menih, ki je odkril in zna izkušati ter okušati to vrednoto, jo bo vključeval v osebno meditacijo v celici. Koral je povezan z latinskim jezikom. To je sicer resničen problem za današnjega meniha, toda mislim, da sta duhovna vrednost in bogastvo vredna naporov pevske in jezikovne priprave.« Gl. *Mali misal kartuzijskega reda*, str. II–III.

“A SINGING CHURCH IN THE SOLITUDE”:
CARTHUSIANS AND THEIR MUSIC

Summary

Although it seems to be entirely separated from everyday life, the Carthusian Order has existed for more than nine centuries over a large part of the Christian world. The life of a Carthusian is marked by a complete surrender to contemplation in an atmosphere of silence, prayer, poverty and penitence, and this is therefore one of the strictest contemplative Orders.

The Order was founded by St Bruno of Cologne in 1084 and named after the valley of La Grande Chartreuse in the French Alps. Even after Bruno's departure (in order to serve Pope Urban II) the Order has continued to develop and spread. The Carthusian Order was formally institutionalized in 1140 and confirmed by Pope Alexander III in 1176. But it was largely due to Guigo, the fifth prior of the Chartreuse, that the Order survived – at the request of St Hugo, the bishop of Grenoble, and of some new Charterhouses Guigo wrote *Consuetudines domus Cartusiae* (*Customs of the Carthusian house*). The precise descriptions of the customs in the first Carthusian house have remained a basis for all the further supplements and new rules, and have great merit as shown by the fact that the “Charterhouse has never been reformed, since it has never been deformed,” in the words of Pope Innocent XI.

Bruno and the first Carthusians came from churches where the canonical service was customary, and this form of liturgy was probably the one they used in the original Charterhouse. Only later was the secular *cursus* transformed in large part into a monastic one. The Carthusian liturgy was therefore a mixture of secular and monastic elements, and it was greatly influenced by the large centres of south-east France (Lyon, Grenoble, Vienne, Saint-Ruf, Cluny, Reims). Via this connection we may also seek the roots of Carthusian liturgical music, which was a vital part of the Order's life in the Charterhouse. Some scholars have expressed the opinion that the first Carthusians already used plainchant as they knew it before. But later – at the time of Guigo – Carthusian plainchant acquired its own characteristics in consequence of a reform stemming from the peculiarity of this severe Order. The majority of non-Biblical texts were removed (no other words than the holy ones of Scripture were deemed worthy to become a part of the liturgy), the repertory was severely reduced and some lengthy melismas were curtailed (elaborate melodies did not accord with the strict rules of the Order). The Carthusians did not simply take over what was there but made plainchant their own; therefore, it is not surprising that they see their “own expression of the liturgy” in it (*The Statutes*). Their chant was closely connected with the liturgy, and so was their musical life in all its aspects: singing practice (in some of its manifestations already described in the *Consuetudines* and in later *Statuta*); theoretical views on music; and even the copying of the music codices, which belong to the richest and most beautiful of Carthusian manuscripts.

The duty of the Carthusian is more “to lament than to sing”, and Carthusians' singing was judged calm, slow and even morbid by some later literary sources. But their rules, on the other hand, say that it has to be joyful, animated, vivid and emotionally

sincere. The intention of their singing is to lift up their thoughts to God in a “joyful hymn of harmonious voices”. This is their own view of their music, which arises from a peculiarly Carthusian kind of spirituality treating plainchant as a special liturgical meditation that links the whole community in simultaneous activity. This view is necessary for an understanding of their music, and it can perhaps also explain why plainchant – like the Order itself – has survived for such a long period almost unvaried up to the present day.